

Nota van antwoord

Actualisatie van de Mariene Strategie deel 1 (2018-2024)

Juni 2018

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
1.1	De Mariene Strategie	3
1.2	Nota van antwoord	3
1.3	Samenvatting	4
1.4	Doorwerking	4
1.5	Leeswijzer	4
2	Zienswijzen	5
	Bijlagen	21
I	Kennisgeving	21
II	Ambtshalve wijzigingen	22

1 Inleiding

1.1 De Mariene Strategie

De Europese Kaderrichtlijn Mariene Strategie uit 2008 (KRM) verplicht de lidstaten om voor hun mariene wateren een strategie op te stellen voor het bereiken en/of behouden van een goede milieutoestand in 2020, om een duurzaam gebruik mogelijk te maken. De Nederlandse Mariene Strategie bestaat uit drie delen. Deel 1 beschrijft de huidige milieutoestand, de goede milieutoestand en de milieudoelen met bijbehorende indicatoren voor het Nederlandse deel van de Noordzee. De delen 2 en 3 bevatten respectievelijk het daarmee samenhangende monitoring-programma en het programma van maatregelen.

Eind 2015 is het derde deel van de Mariene Strategie door het kabinet vastgesteld, als onderdeel van het Nationaal Waterplan 2016-2021 (NWP) en de daarbij behorende Beleidsnota Noordzee 2016-2021. Daarmee is de eerste KRM-cyclus van zes jaar volledig doorlopen. Tevens is een begin gemaakt met het uitvoeren van de voorgenomen maatregelen en met het monitoren van de milieutoestand. In 2024 moet de tweede cyclus zijn afgerond. De richtlijn schrijft voor dat de lidstaten in de tussenliggende periode de drie delen van hun Mariene Strategie actualiseren.

De Mariene Strategie deel 1 (2018-2024) betreft een actualisatie van de versie uit 2012 op grond van artikel 17 van de KRM. Deel 1 geeft invulling aan de artikelen 8, 9 en 10 van de richtlijn (zie bijlage III). Op 15 juli 2018 moet deel 1 van de Mariene Strategie opnieuw door het kabinet zijn vastgesteld en daarna binnen drie maanden aan de Europese Commissie worden gerapporteerd. Dit is de eerste stap ter voorbereiding van de actualisatie van het programma van maatregelen in 2021.

De definitieve versie van de Mariene Strategie deel 1 is te vinden op: www.noordzeeloket.nl

Procedure voor het tot stand brengen van de Mariene Strategie deel 1

- Consultatie van maatschappelijke partijen via inhoudelijke workshop (medio 2017) en het Overleg-orgaan Infrastructuur en Milieu (najaar 2017).
- Publicatie van de ontwerp-Mariene Strategie deel 1 op 2 maart 2018. Mogelijkheid tot het indienen van zienswijzen voor een periode van 6 weken (tot 12 april 2018).
- Bestuurlijke raadpleging van buurlanden.
- De ministers van Infrastructuur en Waterstaat en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit stellen de Mariene Strategie deel 1 vast, gegeven de zienswijzen en raadpleging van de buurlanden.
- De ministers van Infrastructuur en Waterstaat en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit sturen de vastgestelde Mariene Strategie deel 1 toe aan de Tweede Kamer. De vastgestelde Mariene Strategie deel 1 staat niet open voor beroep.
- De vastgestelde Mariene Strategie deel 1 treedt voor een periode van zes jaar in werking, uiterlijk vanaf 15 juli 2018.

1.2 Nota van antwoord

De ontwerpversie van de Mariene Strategie deel 1 heeft overeenkomstig de Waterwet en de Algemene wet bestuursrecht in de periode 2 maart tot en met 12 april 2018 (6 weken) voor het publiek ter inzage gelegen. In deze periode zijn in totaal vier zienswijzen ontvangen, van zeven verschillende partijen (zie tabel 1). De reacties zijn afkomstig van maatschappelijke organisaties (3) en particulieren (1). De vier zienswijzen zijn onderverdeeld in 51 deelzienswijzen.

Tabel 1: overzicht participanten en paginaverwijzing

Nr.	Organisatie	Pagina
1	VisNed	5
2	Burger (plaats: Abcoude)	11
3	Plastic Soup Foundation	11
4	Stichting de Noordzee Wereld Natuurfonds Waddenvereniging Natuurmonumenten	16

Deze Nota van antwoord verantwoordt op welke wijze de ministeries van Infrastructuur en Waterstaat en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit met de binnengekomen zienswijzen op de ontwerpversie is omgegaan. Het bevat de zienswijzen, het standpunt van het bevoegd gezag op deze zienswijzen en benoemt waar de zienswijzen aanleiding zijn geweest voor aanpassing van de Mariene Strategie deel 1.

Daarnaast gaat deze Nota van antwoord in op ambtshalve wijzigingen die het gevolg zijn van aanpassingen in het aanpalende beleid en wijzigingen als gevolg van nieuwe ontwikkelingen die zich in de tijd tussen de publicatie van het ontwerp en de vaststelling van de definitieve Mariene Strategie deel 1 hebben voorgedaan. Ook is het ontwerp op enkele punten redactioneel en qua vormgeving verbeterd en zijn fouten hersteld.

In het algemeen geldt: de hoofdlijn is gehandhaafd, de tekst is op enkele punten actueel gemaakt.

1.3 Samenvatting

De diversiteit aan ontvangen zienswijzen is groot. Desalniettemin is er wel een aantal hoofdlijnen te ontdekken. Zo gaan meerdere zienswijzen over de aanpak van (plastic) zwerfvuil. Insprekers vragen bijvoorbeeld aandacht voor de rivieren als bron van zwerfvuil, het effect van opruimacties op de monitoring van zwerfvuil en de aanpak van de top 10 afvalitems. Insprekers vinden de huidige maatregelen voor het terugdringen van zwerfvuil te vrijblijvend en daardoor weinig effectief. Ander terugkerend onderwerp betreft de onderbouwing van de huidige milieutoestand en dan met name hoe hierbij omgegaan wordt met kennisleemten en onzekerheden. Voor een aantal descriptorren is het op dit moment nog niet mogelijk om de goede milieutoestand te bepalen. Insprekers vinden het daarom te voorbarig om conclusies te trekken of juist het tegenovergestelde, dat er (vanwege het voorzorgsprincipe) aanvullend beleid nodig is.

Ook de ecologische effecten van windparken komen in meerdere zienswijzen terug. Het gaat dan bijvoorbeeld over de effecten van windparken in de operationele fase op (bodem)vissen, vogels en vleermuizen. In het verlengde hiervan vragen de insprekers aandacht voor het nemen van mitigerende maatregelen.

Naast bovenstaande inhoudelijke onderwerpen bevatten de zienswijzen ook voorstellen om de Noordzee hoger op de politieke agenda te zetten en een regiegroep in te stellen.

1.4 Doorwerking

De ingediende zienswijzen hebben niet geleid tot grote koerswijzigingen in de verdere implementatie van de KRM. Wel is de Mariene Strategie deel 1 dankzij de ingediende zienswijzen op een aantal plaatsen verhelderd en zijn de keuzes meer concreet gemaakt en explicieter onderbouwd.

De voornaamste wijzigingen als gevolg van de zienswijzen op de Mariene Strategie deel 1 zijn als volgt samen te vatten:

- Het doel en de context van de Mariene Strategie deel 1 zijn aangescherpt.
- De effecten van windparken (zowel bij de aanleg als in de operationele fase) op vissen zijn beter toegelicht en onderbouwd.
- De pulstechniek is toegevoegd als voorbeeld van verduurzaming van de visserij.
- Het onderscheid tussen status descriptorren en descriptorren die betrekking hebben op verstoring (drukfactoren) is nader toegelicht.
- De relatie tussen het DPSIR-model en de opbouw van de KRM is verduidelijkt.
- De conclusie over de huidige milieutoestand in relatie tot de effectiviteit van het ingezette beleid is genuanceerd.

Naast bovenstaande wijzigingen hebben zich enkele ontwikkelingen voorgedaan in het aanpalende beleid. Zo is begin 2018 de Tweede Kamer geïnformeerd over de hoofdlijnen voor de Routekaart Windenergie op zee 2030. Ook is per 1 mei doorvaart van de bestaande windparken toegestaan. De tekst is hierop aangepast. Naast voorgaande ontwikkelingen in het nationale beleid heeft onlangs de Europese Commissie een voorstel gepubliceerd om bepaalde plastic producten te verbieden.

1.5 Leeswijzer

In deze Nota van antwoord zijn de zienswijzen gerangschikt op participant. Elke participant heeft op volgorde van binnenkomst een registratienummer gekregen. Bij de beantwoording is dit nummer gebruikt om aan te geven waar de behandeling van de zienswijze in de Nota van antwoord is opgenomen (zie tabel 1). Dit registratienummer staat in de linker kolom. In de andere kolommen staan vervolgens de deelzienswijze, het antwoord/standpunt van het bevoegd gezag en of dit heeft geleid tot aanpassing van de tekst.

De volgende bijlagen zijn opgenomen:

- I. Kennisgeving
- II. Ambtshalve wijzigingen

2 Zienswijzen

Reg nr.	Sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing tekst
1	1	Het voorliggend ontwerp omvat een veelheid aan onderwerpen en geeft naar inzicht van VisNed geen representatief beeld van de huidige milieutoestand van het Nederlands deel van de Noordzee.	De beschrijving van de goede milieutoestand is gebaseerd op de best beschikbare wetenschappelijke kennis en inzichten en wordt aan de hand van meerdere criteria vastgesteld. Voor het actualiseren van de milieutoestand van het Nederlandse deel van de Noordzee is zoveel mogelijk gebruikgemaakt van internationaal vastgestelde criteria en indicatoren in het kader van EU-regelgeving en het OSPAR-verdrag (conform de vereisten van het Commissiebesluit 2017/848). De huidige milieutoestand is voor een belangrijk deel beoordeeld binnen de regionale context van de OSPAR Intermediate Assessment (2017). Deel 1 van de Mariene Strategie geeft daarmee een compleet en representatief beeld van de milieutoestand op het Nederlandse deel van de Noordzee. Daarnaast identificeert het de belangrijkste onzekerheden en kennisopgaven die hieruit voortkomen.	Nee
1	2	De internationale autoriteit op het gebied van wetenschap omtrent visserij is het International Council for the Exploitation of the Sea (ICES) en het Scientific, Technical and Economic Committee for Fisheries (STECF). Als het om visserij en de effecten van visserij gaat, is de inbreng van deze organisaties leidend. Echter, er wordt in het voorliggend ontwerp meermaals de mening van OSPAR aangehaald waar het om kennis over vis en visserij zou moeten gaan. Hier zouden echter ICES en het STECF de enige bronnen mogen zijn.	Eén van de doelstellingen van OSPAR is het verlies aan biodiversiteit een halt toe te roepen. Om de voortgang richting dit doel te kunnen bepalen coördineert OSPAR regionale beoordelingen. Een beoordeling van de status van de visgemeenschap maakt deel uit van de OSPAR Intermediate Assessment (2017). Dit is nadrukkelijk een beoordeling van de visgemeenschap en niet van individuele visbestanden. Die wordt inderdaad alleen door ICES en het STECF uitgevoerd. Bij de onderwerpen biodiversiteit en voedselwebben is gebruik gemaakt van de OSPAR-indicatoren die een indicatie geven van de status van de visgemeenschap. Ook andere OSPAR-landen gebruiken deze indicatoren voor hun nationale KRM-beoordeling. De voor deze indicatoren gebruikte gegevens komen uit de ICES-database en zijn afkomstig van de internationale vis-surveys die door ICES worden gecoördineerd.	Nee
1	3	Over het doel en de context van de Mariene Strategie deel 1: "Met de Mariene Strategie deel 1 geeft het kabinet zijn visie op de verdere implementatie van de KRM." Wat betreft landbouw, visserij en natuur stelt het Regeerakkoord 'Vertrouwen in de Toekomst' (2017) het volgende: "Nationaal beleid is erop gericht om zo efficiënt mogelijk aan de Europese eisen te voldoen. Een gelijk speelveld tussen producenten in de verschillende EU-landen vereist dat er zo min mogelijk zogeheten 'nationale koppen' op Europese regels zijn." VisNed ziet die lijn van het regeerakkoord echter niet terug in het voorliggend ontwerp.	De KRM is een Europese richtlijn die doelstellingen bevat waar alle lidstaten van de Europese Unie aan moeten voldoen. Het is een zogenaamde 'kader-richtlijn'. Dit betekent dat het beoogde resultaat vaststaat, maar hoe een lidstaat daaraan voldoet niet. De lidstaten mogen zelf bepalen hoe ze de KRM uitwerken. De zin die de inspreker aanhaalt is bedoeld om aan te geven dat in dit deel van de Mariene Strategie staat hoe Nederland de KRM uitwerkt voor het Nederlandse deel van de Noordzee, conform de vereisten vanuit de richtlijn. Hiermee doet Nederland niet meer dan het op grond van de KRM verplicht is te doen. Dit is in lijn met het regeerakkoord. Om misverstanden te voorkomen is de tekst op dit punt verduidelijkt.	Ja

Reg nr.	Sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing tekst
1	4	Windparken worden in het voorliggende gepresenteerd als verbetering van het ecosysteem. Echter bestaan er op dit moment grote kennisleemten rondom de ecologische effecten van windparken op zee. Het vijfjarig onderzoeksprogramma Wozep zal pas in 2021 worden afgerond. Windmolens veroorzaken onvermijdelijk onderwatertrillingen en -geluid. VisNed maakt zich zorgen over de effecten van deze onderwatertrillingen en -geluid op de (bodem)vissen. Deze ecologische effecten komen niet terug in het voorliggend ontwerp.	In de Mariene Strategie deel I wordt, onder andere in paragraaf 2.6, een genuanceerd beeld geschetst ten aanzien van de kansen én de bedreigingen van windparken. De cumulerende effecten van nieuwe windparken en andere menselijke activiteiten op het ecosysteem is bovendien genoemd als één van de belangrijkste kennisopgaven (zie paragraaf 5.3). In paragraaf 3.4.3 is beschreven waarom geluid van windparken in operationele fase niet als hoofdprobleem wordt gezien. Uit onderzoek blijkt namelijk dat het continu geluid van operationele windparken beperkt blijft tot de parken zelf. Binnen de parken worden de gemeten geluidsniveaus als laag beoordeeld. Op dit moment is dus het gebied waar geluid van windparken voorkomt zeer beperkt. Daarnaast blijkt uit monitoring in de Belgische windparken dat er geen verschil is in het voorkomen van vissoorten binnen en buiten de windparken. Dit is aan de tekst toegevoegd, inclusief een verwijzing naar de betreffende onderzoeken.	Ja
1	5	In de paragraaf over vogels (pagina 27-28) wordt er gesteld dat de mitigerende maatregelen in de kavelbesluiten voor windparken de negatieve effecten zo veel mogelijk beperken. VisNed ziet graag een nadere toelichting over de inhoud van de mitigerende maatregelen en een evaluatie van de effectiviteit hiervan. Wat betreft vogels, niet voor niets worden de molens door vissers ook gekschend 'gehaktmolens' genoemd: vogels worden regelmatig geraakt door de wieken.	In de kavelbesluiten zijn mitigerende maatregelen opgenomen om de negatieve effecten van de windmolens zoveel mogelijk te beperken. In paragraaf 7 van de kavelbesluiten zijn de mitigerende maatregelen beschreven. Het gaat onder andere om de minimale grootte van de molens en om een stilstandvoorziening bij grote vogeltrek. De mitigerende maatregelen met betrekking tot vogels worden in voorschrift 4 van de kavelbesluiten vastgelegd. Het Wozep (Wind op Zee Ecologisch Programma) is opgestart om de kennisleemtes rondom de ecologische effecten van windenergie op zee te onderzoeken, waaronder ook de effectiviteit van de mitigerende maatregelen. Dit is aan de tekst toegevoegd.	Ja
1	6	Daarnaast zorgen de windparken voor een forse ruimteclaim op de Noordzee, mogelijk tot meer dan 20% van het oppervlak van het Nederlands deel van de Noordzee. Ook in andere delen van de Noordzee zal dit een substantieel deel beslaan. De effecten van het veranderend ruimtegebruik op het ecosysteem zijn onderbelicht. Vissers gaan onvermijdelijk kostbare visgronden verliezen en zullen als gevolg daarvan op andere plekken gaan vissen. Wat is het effect van displacement van deze vissers? Deze effecten worden in de discussies vaak gebagatelliseerd, maar de beschikbare wetenschappelijke informatie wijst nadrukkelijk een andere kant op	Het door de inspreker genoemde percentage betreft een mogelijke verwachting voor 2050. Dit is geen beleid. Momenteel beslaan de operationele windparken 0,2% van het gehele NCP en de reeds aangewezen windenergiegebieden 5%. In de kamerbrief van 27 maart 2018 (Tweede Kamer, 2017-2018, 33 561, nr. 42) heeft de minister van Economische Zaken en Klimaat aangegeven dat voor het in goede banen leiden van de ontwikkeling van windenergie op zee er een brede visie op de Noordzee nodig is. Een Strategische Agenda Noordzee 2030 wordt momenteel door het Kabinet opgesteld. Deze Strategische Agenda Noordzee 2030 vormt de opmaat voor de vaststelling van lange termijnbeleid voor de Noordzee in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) en uitwerking daarvan in onder meer het maritiem ruimtelijk plan voor de Noordzee in 2020. De effecten van veranderend ruimtegebruik (waaronder verplaatsing van de visserij) worden in kader hiervan verder uitgewerkt. De tekst is hierop aangepast.	Ja

Reg nr.	Sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing tekst
1	7	In het voorliggend ontwerp wordt meermaals gesproken over een ecosysteembenadering en een integraal beleid. Het effect van klimaatverandering wordt daarentegen in het gehele document buiten beschouwing gelaten. Een stijgende zeespiegel en opwarming van de watertemperatuur hebben echter grote effecten op het mariene ecosysteem. VisNed ziet graag dat ook deze drukfactor wordt meegenomen in de evaluatie van de milieutoestand om zo een representatief beeld te schetsen.	Paragraaf 4.2 gaat expliciet in op een aantal overkoepelende thema's die van grote invloed kunnen zijn op het toekomstig functioneren van het mariene ecosysteem. Een van die thema's is klimaatverandering. De onderwerpen die daarbij aan bod komen zijn de effecten van de toename van de zeevatertemperatuur, de stijging van de zeespiegel en de verzuring van het zeewater. Over de exacte invloed van klimaatverandering is nog veel niet bekend. Voor het constateren van effecten/veranderingen wordt gebruik gemaakt van het huidige monitoringprogramma. Ook in de kennisprogrammering komen onderwerpen met betrekking tot klimaatverandering terug. Op die manier is klimaatverandering integraal onderdeel van de evaluatie van de milieutoestand.	Nee
1	8	In het ontwerp wordt meermaals aandacht besteed aan de grootte- en leeftijdsverdeling van vispopulaties: indicator D1C3 als het gaat om biodiversiteit, indicator D3C3 als het gaat om commerciële vissoorten en D4C3 als het gaat om voedselwebben. Op pagina 36 wordt echter het volgende opgemerkt: "Beleid dat zich voornamelijk zou richten op het beschermen van grote vissen is strijdig met het Europese beleid van een maximale duurzame oogst. ICES heeft daarom geadviseerd dit criterium [D3C3 red.] eerst verder uit te werken voordat het kan worden gebruikt." Echter, in andere delen wordt de grootteverdeling wel gezien als een representatieve indicator voor de goede milieutoestand: D4 Voedselwebben (tabel 11). Dit is tegenstrijdig. Daarnaast is er onvoldoende kennis om de GMT te bepalen, maar wordt er wel geconcludeerd dat deze niet bereikt is (zie ook punt 'omgang met kennisleemten en het ontbreken van referentiewaarden').	In het GES-Commissiebesluit 2017/848 staan drie criteria die betrekking hebben op de grootte- en leeftijdsverdeling van vispopulaties, onder biodiversiteit (D1), commerciële vispopulaties (D3) en voedselwebben (D4). Dit zijn de criteria D1C3, D3C3 en D4C3. Er is geprobeerd een duidelijk onderscheid te maken tussen D3C3 enerzijds en D1C3 en D4C3 anderzijds. D3 gaat over commerciële visbestanden en D3C3 heeft betrekking op de grootteverdeling binnen een bestand. Nederland past dit vooralsnog niet toe, omdat beleid dat zich zou richten op het beschermen van grote vissen strijdig is met het Europese beleid van een maximale duurzame oogst. Criteria D1C3 en D4C3 hebben betrekking op biodiversiteit en voedselwebben. De geassocieerde indicatoren gaan niet over de grootteverdeling binnen individuele visbestanden, maar over de grootteverdeling binnen de gehele visgemeenschap. Zie ook het antwoord op deelzienswijze 1.9.	Nee

Reg nr.	Sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing tekst
1	9	<p>onvermijdelijk. VisNed maken bezwaar tegen de manier waarop er met kennisleemten wordt omgegaan: waar kennis of referentiewaarden ontbreken wordt op een aantal punten geconcludeerd dat de GMT niet wordt gehaald, terwijl er simpelweg zou moeten worden geconcludeerd dat de kennis ontbreekt. Het gaat in ieder geval om de volgende descriptoren:</p> <ul style="list-style-type: none"> Voedselwebben (D4). Er wordt geconcludeerd dat D4 niet voldoet aan de GMT. De beoordeling van de status van het voedselweb is echter niet mogelijk. Fysieke verstoring (D6). Er wordt geconcludeerd dat D6 niet voldoet aan de GMT. Echter zijn er geen referentiewaarden beschikbaar om de GMT te bepalen. Zwerfvuil (D10). Er wordt geconcludeerd dat er niet wordt voldaan aan de GMT, maar dat de toestand wel verbetert. Echter wordt er opgemerkt dat er geen gebrek aan kennis is en dat er daarom in de afgelopen periode kennis-trajecten zijn opgezet. Onderwatergeluid (D11). Er wordt geconcludeerd dat de huidige situatie niet aan de GMT voldoet, maar wel verbetert. Echter zijn er op dit moment onvoldoende meetgegevens beschikbaar en zijn de daadwerkelijke geluidsniveaus voor continu geluid nog niet bekend. <p>Bij de pelagische habitats (D1) wordt er overigens wel terecht geconcludeerd dat de GMT onbekend is.</p>	<p>De beschrijving van de goede milieutoestand is gebaseerd op de best beschikbare wetenschappelijke kennis en inzichten. Ondanks de nog aanwezige kennisleemten en onzekerheden verplicht het principe van de risicobenadering en het voorzorgsbeginsel om datgene te doen wat binnen de grenzen van het proportionele ligt.</p> <ul style="list-style-type: none"> Voor Voedselwebben (D4) en Fysieke verstoring (D6) ontbreekt de kennis om de status kwantitatief te beoordelen en referentiewaarden te formuleren. Op basis van de (niet-goede) status van de onderdelen van het voedselweb en de grote mate van verstoring van het ecosysteem en de zeebodem is geconcludeerd dat de GMT nog niet gehaald is. Voor zwerfvuil (D10) is op basis van een aantal indicatoren die al langer gemonitord wordt geconcludeerd dat er een afname zichtbaar is. Daarbij is in aangegeven dat kennisleemten op dit moment het exact bepalen van de goede milieutoestand nog in de weg staat. Voor onderwatergeluid (D11) zijn inderdaad nog onvoldoende meetgegevens beschikbaar om conclusies te trekken over de geluidsniveaus en eventuele trends. Er zijn echter wel op basis van best beschikbare kennis en vanuit het voorzorgsbeginsel mitigerende maatregelen genomen om de effecten van onderwatergeluid te mitigeren. Op grond hiervan is geconcludeerd dat de situatie verbetert. 	Nee
1	10	<p>Wat betreft onderwatergeluid focust het voorliggend ontwerp op zeezoogdieren en wordt het onderwerp met betrekking tot vissen gebagatelliseerd. Het is niet gezegd dat vissen géén last hebben van onderwatergeluid. Windmolens zijn een bron van onderwatergeluid. Met oog op de toekomstige explosieve toename van windparken verdient onderzoek naar onderwatergeluid van windparken op vissen, schaal- en schelpdieren meer aandacht.</p>	<p>In het onderzoeksprogramma naar ecologische effecten van windparken op zee (Wozep) is onderzoek gedaan naar mogelijke effecten van heien op larven van drie soorten vis: tong, zeebaars en haring. Er is met name gekeken of er door het heien letale effecten optreden. Uit het onderzoek blijkt dat bij geen van de drie vissoorten een directe verhoogde mortaliteit optreedt door blootstelling aan heigeluid. Dit is aan de tekst toegevoegd, inclusief een verwijzing naar het betreffende onderzoek.</p>	Ja
1	11	<p>Bovendien betwijfelt VisNed of de gehanteerde rekenmodellen wel recht doen aan de daadwerkelijke effecten op vis en visbestanden. Zo komt het voor dat er wordt gewerkt met 24uurs equivalenten, wat vanzelfsprekend maskerende effecten heeft.</p>	<p>Bij het onderzoek naar ecologische effecten van heien op vis is geen gebruik gemaakt van 24-uurs equivalenten. Voor het bepalen van de effecten van heien (luid impulsgeluid) op bruinvispopulaties wordt gerekend met bruinvisverstoringdagen. Hierbij wordt ervan uit gegaan dat elke dag waarop geheid wordt, ongeacht de heiduur, als één verstoringdag geldt. In de praktijk is de heiduur altijd korter dan 24 uur. Er is dus geen sprake van een maskereffect, de berekeningen zijn eerder aan de voorzichtige kant.</p>	Nee

Reg nr.	Sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing tekst
1	12	<p>Als het gaat om verstoring van de zeebodem wordt bodemberoerende visserij genoemd als een belangrijke factor (pagina 37 en pagina 57). Er wordt echter niet genoemd dat er door de visserij in het afgelopen decennium hard is gewerkt aan het verminderen van de bodemberoering door middel van de puls-techniek. Daarnaast moet er niet uit het oog worden verloren dat de vissersvloot in de afgelopen twintig jaar gehalveerd is.</p>	<p>Pulsvisserij zorgt voor minder bodemberoering dan de traditionele boomkor met wekkerkettingen en zorgt voor minder bijvangst (uitkomsten Benthisproject). Onderzoek naar puls-techniek is daarom in het KRM programma van maatregelen (Mariene Strategie deel 3 uit 2015) opgenomen onder de maatregel 'stimuleren van alternatieve vistuigen'. Dit is toegevoegd aan de tekst. Puls-techniek veroorzaken desalniettemin schade aan de zeebodem. Daarom wordt deze visserij geweerd in gebieden waar bescherming van de Noordzeebodem gewenst of verplicht is. De definitieve toelating van puls is onderwerp van discussie in het kader van de herziening Verordening Technische Maatregelen. De Verordening bevindt zich op dit moment in de triloof fase van Europese besluitvorming.</p>	Ja
1	13	<p>In het voorliggend ontwerp wordt er een alarmerend beeld geschetst ten aanzien van bruinvissen en walvisachtigen, met nadruk op de bijvangst van bruinvissen. Voor bruinvissen zijn er echter maar weinig gegevens beschikbaar en wordt er alleen naar de bijvangst gekeken als drukfactor, terwijl de watertemperatuur en de aanwezigheid van voedsel minstens net zo belangrijk zijn. Daarnaast komt dit alarmerende beeld niet overeen met de ervaring van onze vissers: er zijn juist veel bruinvissen, ook met de grijze zeehond gaat het goed, en er worden met regelmaat dofijnen in de Noordzee gesignaleerd!</p>	<p>De beoordeling van de huidige milieutoestand laat zien dat de omvang van de populaties van grijze zeehond en bruinvis zich positief ontwikkelen. Vooralsnog geeft de Habitatrichtlijnrapportage uit 2013 aan dat de staat van instandhouding van beide soorten (matig) ongunstig is, maar dit komt vooral doordat de kwaliteit van hun leefgebied als ongunstig is beoordeeld. Daarnaast zijn er volgens de inspreker weinig gegevens over de bruinvissen beschikbaar en wordt er alleen naar de bijvangst gekeken als drukfactor. Dat klopt niet. In kader van het Bruinvisbeschermingsplan wordt ook gekeken naar aspecten als dieet, voedselbeschikbaarheid, onderwatergeluid en contaminanten.</p>	Nee
1	14	<p>Over haaien en roggen wordt gesteld dat de GMT niet kan worden bepaald, maar dat de situatie wél zorgelijk is (zie ook punt omgang met kennisleemten). Het GVB reguleert de bescherming van haaien en roggen, ICES monitort de gezondheid van het haaien en roggenbestand. Aanvullende kennis- en beleidsopgaven vanuit de voorliggend ontwerp zijn daarom niet op zijn plaats. Ook wat betreft haaien en roggen geldt dat ze steeds meer worden gezien door onze vissers.</p>	<p>De GMT voor haaien en roggen is gebaseerd op onderzoek door ICES. Hieruit blijkt dat de situatie zorgelijk is en dat aanvullende maatregelen zoals vangstbeperkingen noodzakelijk zijn. Er zijn nog wel specifieke kennisvragen over de grootte van discards van haaien en roggen en de overlevingskansen. Ook de verschillende data(stromen) kunnen verbeterd nog worden. Om deze reden is in 2016 het KRM Haaienactieplan gepubliceerd. In paragraaf 3.3.1 is aangegeven dat er ook positieve signalen zijn, zo lijken de aantallen hondshaai en gladde haai weer toe te nemen en is ICES de laatste jaren ook positief over de stekelrog en de gevleete rog. Met andere soorten gaat het helaas nog minder goed (bijvoorbeeld doornhaai, vleet, zee-engel).</p>	Nee
1	15	<p>Op pagina 23 wordt verwezen naar tabel 2 van Bijlage III. Deze bestaat niet.</p>	<p>De verwijzing naar tabel 2 van bijlage III, betreft niet een verwijzing naar een bijlage van de Mariene Strategie deel 1 (hoofddocument), maar naar een bijlage van de KRM zelf. De tekst is op dit punt verduidelijkt.</p>	Ja

Reg nr.	Sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing tekst
1	16	Op pagina 24 wordt er aan gegeven dat de descriptoren die zijn vastgesteld op Europees niveau om de goede milieutoestand (GMT) te bepalen, worden geherstructureerd en toegepast op de situatie in het Nederlands deel van de Noordzee. De indeling van de descriptoren in 'status-descriptoren' en drukfactoren is niet onderbouwd. Bijbehorend figuur 4 op pagina 24 is onbegrijpelijk en niet nader toegelicht.	Paragraaf 3.2 geeft een toelichting op het onderscheid tussen status-descriptoren en drukfactor-descriptoren. Dit onderscheid volgt uit de wijze waarop de KRM is opgezet. In artikel 8 van de KRM (beoordeling) wordt onderscheid gemaakt tussen a) een analyse van de essentiële kenmerken en eigenschappen en de huidige milieutoestand en b) een analyse van de overheersende belastende en beïnvloedende factoren. De bijlage van het GES-Commissiebesluit 2017/848 volgt dezelfde indeling. De tekst is op dit punt verduidelijkt. D9 wordt in deze systematiek geschaard onder de drukfactor-descriptoren.	Ja
1	17	De toegevoegde waarde van de DPSIR-cyclus is onduidelijk. Er wordt gesteld dat de Mariene Strategie uitgaat van de DPSIR-cyclus, maar deze komt niet voor in de Richtlijn 2008/56/EC.	De KRM vraagt om het toepassen van een ecosysteemgerichte benadering bij het beheer van menselijke activiteiten, zodat de collectieve belasting binnen grenzen blijft die verenigbaar zijn met het bereiken van een goede milieutoestand (artikel 1.3). Deze relatie tussen menselijke activiteiten, de druk die zij uitoefenen op het ecosysteem en de daaruit volgende status van het ecosysteem wordt omschreven in het DPSIR-model. Het DPSIR-model wordt inderdaad niet expliciet genoemd in de KRM, maar de richtlijn is hier wel mede op gebaseerd. De KRM omvat namelijk alle elementen van het DPSIR-model. Dit is aan de tekst toegevoegd.	Ja
1	18	In paragraaf 5.3 (pagina 53) wordt gesteld: "De beoordeling van de huidige toestand laat de eerste positieve signalen zien van het GVB en het terugdringen van zwerfvuil. De toestand van descriptoren 'commerciële vissoorten' en 'zwerfvuil' is daardoor verbeterd. Het ingezette (aanvullende) beleid en hieruit voortkomende maatregelen hebben dus effect. [...]" Hier wordt een causaal verband aangenomen hetgeen echter niet is onderzocht.	Inspreker constateert terecht dat de conclusie over de relatie tussen het verbeteren van de milieutoestand en de effectiviteit van het (aanvullende) beleid te stellig is. De milieutoestand verbetert weliswaar, maar in hoeverre dit (alleen) komt door het ingezette beleid is niet nader onderzocht en dus ook niet met zekerheid te zeggen. Het ligt dus genuanceerder. De tekst is hierop aangepast.	Ja
1	19	Al met al concludeert VisNed dat het voorliggend ontwerp een breed scala aan onderwerpen beslaat, maar nog geen coherent en representatief beeld geeft van de milieutoestand op de Noordzee. Op een aantal plekken worden (te) snelle conclusies getrokken, op andere plekken ontbreken relevante onderwerpen.	De Mariene Strategie deel 1 geeft een zo volledig mogelijk beeld van de milieutoestand op het Nederlandse deel van de Noordzee op basis van best beschikbare actuele kennis uit (inter)nationale monitoring en onderzoek. Daarnaast identificeert het de belangrijkste kennisopgaven die hieruit voortkomen. Oftewel alle onzekerheden zijn expliciet benoemd. Op grond hiervan is er geen reden om te constateren dat er (te) snelle conclusies getrokken zijn.	Nee

Reg nr.	Sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing tekst
2	1	Vanuit de historie gezien, heeft men de zee altijd als dumpplek gezien van elk vaartuig dat er op te vinden was. Volgens de inspreker bestaat er (nog) geen wettelijke verplichting om aan of op te geven hoeveel direct disposable materiaal, gebruiksgoederen en verpakkingen etc. elk zeegaand vaartuig aan boord heeft genomen. Laat staan dat er ergens officieel gerapporteerd of geadministreerd wordt (of moet worden) hoeveel er aan land wordt gebracht. Behalve de wel milieubewuste zeevarenden en vissers die, meent de inspreker, vanuit een vrijwillig afgesloten convenant dit wel op land aanleveren ter verdere verwerking. Volgens de inspreker zijn dit er niet zoveel en wat er in de aangeleverde zakken zit, staat volgens de inspreker niet in verhouding wat er tijdens elke vaarbeweging wordt verbruikt.	In de Europese Richtlijn havenontvangstvoorzieningen zijn verplichtingen opgenomen voor de zeevaart (bijvoorbeeld afgifteplicht voor afval en afvalmeldingsplicht) en voor de zeehavens (bijvoorbeeld financiële stimulansen om scheepsafval af te geven). Deze richtlijn wordt momenteel door de Europese Commissie verder uitgebreid en aangescherpt. In Nederland zijn er bovendien vrijwillige afspraken met zowel de scheepvaartsector als de visserij ('green deals') over het aanleveren van afval in de havens. De inzameling van afval van schepen wordt door de Nederlandse zeehavens bijgehouden en gerapporteerd aan het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. De afgifte van scheepsafval in de Nederlandse zeehavens tussen 2006 en 2016 is meer dan verdubbeld van 105.000 ton tot 233.000 ton. Het aantal deelnemers aan de green deal met de visserijsector neemt nog steeds toe. In 2017 is door vissers 143 ton netten verzameld. Dit is een recordhoeveelheid. Bovendien nemen steeds meer Nederlandse vissersschepen (op dit moment 113) het afval dat ze opvissen mee naar de haven (in 2017 ca. 300 ton). Er lopen dus al verschillende acties om het scheepsafval in te zamelen en deze zijn steeds succesvoller.	Nee
2	2	De inspreker heeft getracht kennis te nemen van de onderliggende bijlages en wat interesse van de inspreker nu extra heeft opgewekt bij de beschreven deeltjes analyses het volgende: regelmatig of stelselmatig wordt aangenomen dat de aangetroffen kunststofdeeltjes het gevolg zijn van degradatie, uiteenvallen door inwerking van o.a. zon en beweging in het water. Het Kabinet zou de onderzoekers, kunnen wijzen op het volgende, de vorm van de deeltjes die ik aantref zijn vaak recht van vorm, deeltjes die volgens uw interpretatie gevormd zouden zijn behoren allemaal willekeurige contouren te hebben. Volgens de inspreker beschikken (bijna) alle schepen over een vermaal installatie, ofwel een gootsteen vermalen, waar aan boord alles in gestopt wordt. Als het om organische stoffen gaat dan zou er geen probleem zijn. echter bij alle andere stoffen, blikjes, plastic verpakkingen etc. maak je dus een stroom van materiaal dat zo uit het vaartuig gedumpt wordt. Volgens de inspreker toont de Mariene Strategie deel 1 dus aan dat deze laag op de zeebodem is aangetroffen en de vermalen kunststoffen met een kleine soortelijke massa drijven dus aan het oppervlak en dus door de zee en water stromingen verdeeld of op andere plekken geconcentreerd worden en de zwaardere delen zinken of zweven.	Het is bekend dat (zee)schepen over een vermalen beschikken. Wettelijk geldt voor afval een uitdrukkelijk lozingsverbod. Vermalen voedselrestanten mogen conform Marpol Annex V op de Noordzee onder voorwaarden geloosd worden. Het is niet uit te sluiten dat ook kleine stukjes plastic op deze wijze in het mariene milieu terecht komen. Dit is een van de redenen dat kleine stukjes plastic apart geteld worden bij de strandafvalmonitoring. Ook de indicator 'Plastic in Zeevogelmagen' (Noordse stormvogels) meet kleine stukjes plastic. De monitoring van het zeebodemafval omvat geen kleine stukjes plastic. Kleine stukjes plastic (plastic deeltjes <0,5 cm) zullen in de toekomst wel onderdeel zijn van de monitoring van het marien sediment. Al met al is op dit moment nog onduidelijk welke bijdrage het vermalen van plastic levert aan de totale input van microplastics in het mariene milieu.	Nee
3	1	Het Kabinet stelt dat "er geen twijfel is over de bijdrage van het ingezette beleid aan een ontwikkeling naar de goede milieutoestand" (pagina 44), wijzende op een afname van het aantal afvalitems gevonden op het strand en een afname van de hoeveelheid plastic in de magen van de noordse stormvogel. Er valt veel af te dingen op deze uitspraak. De GMT van de Noordzee wat betreft zwerfvuil is bij lange na niet bereikt, omdat effectieve aanvullende beleidsmaatregelen zijn uitgebleven. Hieronder zet de Plastic Soup Foundation dit standpunt nader uiteen.	Met de opmerking dat er geen twijfel is over de bijdrage van het ingezette beleid aan de ontwikkeling naar de goede milieutoestand, wordt bedoeld dat de reeds uitgevoerde en voorgenomen maatregelen in algemene zin helpen bij het terugdringen van de hoeveelheid zwerfvuil in zee. Daarbij is bewust geen direct verband gelegd met de beoordeling van de milieutoestand, omdat de effectiviteit en het tempo nog moeilijk zijn aan te tonen. Zoals in het tweede deel van dezelfde zin staat.	Nee

Reg nr.	Sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing tekst
3	2	Op pagina 46 worden de maatregelen met betrekking tot descriptor 10 samengevat. Het betreft agendering, bewustwording, schoonmaakacties en green deals. Wat er niet bij wordt vermeld is dat de regeling om het gratis uitdelen van plastic tassen te verbieden de enige maatregel is met een wettelijke basis. Alle andere maatregelen zijn op basis van vrijwilligheid. Dat betekent dat er ook geen handhaving is. Het Nederlandse beleid om zwerfvuil terug te dringen laat veel te wensen over. Een GMT wordt sneller bereikt door het nemen van wettelijke maatregelen. (zie ook de beschrijving per top-10 item en voor pellets in de brief)	Om de zwerfafvalproblematiek aan te pakken, zet de Landelijke Aanpak Zwerfafval in op een brede samenwerking met partijen, het ontplooiën van verschillende acties en het betrekken van de burger bij het schoon houden van de eigen omgeving. De maatregelen in het huidige KRM programma van maatregelen (Mariene strategie deel 3, 2015) sluiten daarop aan. Voor diverse producten is in Nederland producentenverantwoordelijkheid ingevoerd. Producentenverantwoordelijkheid is een instrument dat prikkels geeft voor circulair ontwerpen, preventie van materiaalgebruik, hoogwaardig hergebruik en hoogwaardige recycling. In Nederland geldt producentenverantwoordelijkheid voor autowrakken, autobanden, elektrische apparatuur, verpakkingen, batterijen, papier-en-karton en vlakglas. Verdere uitbreiding van producentenverantwoordelijkheid onder meer naar wegwerpproducten zal worden onderzocht. Daarbij wordt ook het wetgevingsinitiatief van de Europese Commissie betreffende kunststoffen voor eenmalig gebruik betrokken. Kanttekening daarbij is dat 'wegwerpproducten' geen homogene sector vormt, maar een verscheidenheid aan producten omvat met een groot aantal actoren in de markt. Als eerste stap zullen met de grote horecaketens afspraken worden gemaakt over het terugdringen van het aantal wegwerpkoffiebekers, overeenkomstig de motie Van Brenk/Wassenberg (Tweede Kamer, 2017-2018, 33043, nr. 84). Maatregelen tegen zwerfafval kunnen zijn opgenomen in de (afvalstoffen)verordening van de gemeente, bijvoorbeeld een verbod om afval achter te laten in de openbare ruimte zonder gebruik te maken van de van gemeentewege of anderszins geplaatste of voorgeschreven bakken, manden of soortgelijke voorwerpen. Handhaving hiervan kan langs twee routes plaatsvinden, bestuurlijk en strafrechtelijk. Gemeenten hebben in 2009 een zelfstandige bevoegdheid gekregen om op te kunnen treden tegen veel voorkomende en overlast veroorzakende overtredingen van de APV, met de invoer van de Wet bestuurlijk boete overlast in de openbare ruimte (Wbboor). De Bestuurlijke boete overlast kan zonder tussenkomst van een rechter worden opgelegd door bijvoorbeeld een buitengewoon opsporingsambtenaar (BOA). Naast de bestuurlijke boete overlast is er ook de bestuurlijke strafbeschikking overlast. In dat geval legt de gemeente namens het Openbaar Ministerie boetes op.	Nee

Reg nr.	Sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing tekst
3	3	In het ontwerp wordt niets specifiek vermeld over pluis, de plastic draden die de bodemvisserij gebruikt ter bescherming van sleepnetten. Dit bevreedt de Plastic Soup Foundation aangezien pluis verreweg de grootste bijdrage levert aan het nummer 1 afvalitem in de Noordzee 'netten en touw'. De inspanningen binnen het project 'Vis-pluisvrij' zijn bemoedigend en verdienen verdere steun. Echter, tot op heden is voor pluis nog altijd geen geschikt alternatief beschikbaar. De overheid zou in de ogen van de inspreker een stevigere regierol moeten nemen op dit onderwerp. Een goede milieutoestand bereiken in de Noordzee voor descriptor 10 is vrijwel onmogelijk zonder een duurzaam alternatief voor netbescherming. De Plastic Soup Foundation verzoekt het Kabinet dan ook om de ontwikkeling van een alternatief veel sterker aan te jagen door hier substantieel meer financiering en middelen voor beschikbaar te stellen en een datum vast te stellen waarop dit alternatief op het laatst door de sector ingevoerd moet zijn.	Pluis komt niet alleen in het mariene milieu door de slijtage van de netten, maar ook door reparatie van de netten aan boord van de schepen. Nederland zet zich al jaren actief in voor het verminderen van pluis in zee. De aanpak is onderdeel van de samenwerking tussen de sector, NGO's en het Rijk in de Green Deal Visserij voor een Schone Zee. In kader van de Green Deal zijn bewustwordingsacties gestart en wordt pluis ingezameld. Ook ondersteunt het Rijk het project VisPluisVrij. Dit project zoekt naar alternatieven voor pluis. Daarnaast werkt Nederland internationaal samen met andere Europese landen aan het terugdringen van pluis in zee. Zo loopt er in Duitsland een onderzoek om het netdesign aan te passen.	Nee
3	4	Geëxpandeerd polystyreen – beter bekend als piepschuim – komt gemakkelijk in het milieu terecht en brokkelt snel af in kleine stukjes. Terwijl het gebruik van polystyreen in de Verenigde Staten steeds meer onder druk komt te staan, is er in Nederland nog geen begin van beleid om toepassing te reduceren of te verbieden. De Plastic Soup Foundation maakt zich ernstig zorgen en vraagt de overheid op zowel polystyreen en stukken plastic, waarvan de herkomst vaak onbekend is, beleid te formuleren.	De transitieagenda kunststoffen zet in op het behouden van kuststof als grondstof. De kabinetsreactie op de transitieagenda's besteedt hier aandacht aan.	Nee
3	5	Plastic doppen en flessen worden in grote hoeveelheden aangetroffen op de Nederlandse stranden. Het aantal flessen en doppen is gemakkelijk effectief te reduceren door invoering van statiegeld op drankverpakkingen. Statiegeld voorkomt dat tot wel 6 miljoen plastic flesjes en doppen per jaar in zee belanden, zoals blijkt uit het recente rapport 'Kosten en effecten van statiegeld op kleine flesjes en blik', uitgevoerd in opdracht van het voormalige Ministerie van Infrastructuur en Milieu. In plaats van statiegeld invoeren heeft de Nederlandse regering het bedrijfsleven opnieuw de kans geboden om met een alternatief te komen voor statiegeld. Dit alternatief is op het moment van schrijven nog niet duidelijk, al vreest de Plastic Soup Foundation dat het weer meer van hetzelfde recept zal zijn, te weten: meer bewustwording en meer opruimen. De inspreker maakt zich ernstige zorgen dat een wezenlijke reductie van plastic flessen en doppen niet gehaald wordt aangezien een systematische bronaanpak ontbreekt.	Met het bedrijfsleven is afgesproken de komende jaren een tweesporenbeleid te voeren. Allereerst is een recyclingdoelstelling voor kleine plastic flessen van 90% en een reductiedoelstelling voor kleine plastic flessen in het zwerfafval van 70-90% afgesproken. Daarnaast is met het verpakkende bedrijfsleven afgesproken de introductie voor te bereiden van statiegeld op kleine plastic flessen voor het geval in het najaar van 2020 zou blijken dat deze doelstellingen niet zijn gerealiseerd. Producenten van verpakkingen zijn op basis van Europese en nationale regelgeving verantwoordelijk voor het verduurzamen van hun verpakkingen, voor het zodanig ontwerpen van verpakkingen dat het ontstaan van zwerfafval wordt voorkomen, en voor het inzamelen en recyclen van verpakkingsafval. Het schoon houden van de openbare ruimte is de primaire verantwoordelijkheid van burgers zelf. Gemeenten voeren tegelijkertijd een actief beleid ter vermindering van zwerfafval waarbij gemeenten en het verpakkende bedrijfsleven zich samen inspannen om de publieke ruimte schoon te houden. Deze gezamenlijke aanpak van zwerfafval is vormgegeven in de Landelijke Aanpak Zwerfafval. De aanpak biedt een geschikt platform voor brede samenwerking, het ontplooiën van specifieke acties en het betrekken van de burger bij het schoon houden van de eigen omgeving.	Nee

Reg nr.	Sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing tekst
3	6	Snoep-, snackverpakkingen (Out of Home). Er is onvoldoende overheidsbeleid specifiek op het terugdringen van eenmalige plastic verpakkingen die veelvuldig in zee belanden. De focus binnen de circulaire economie ligt hoofdzakelijk op het recyclen van grote volumes plastic huisvuil. Om lekkage van plastic snoep- en snackverpakkingen naar zee sterk te verminderen is in de ogen van de Plastic Soup Foundation beleid nodig dat de nadruk legt op het terugdringen van single use verpakkingen die specifiek buitenshuis geconsumeerd worden. Ook al zijn dit relatief kleine volumes, hier ligt echter wel het grootste risico op lekkage uit de keten en het ontstaan van plasticsoep. Alternatieven zoals het gebruik van andere verpakkingmaterialen die veel beter afbreekbaar zijn dan plastics, of zelfs helemaal geen verpakkingen, moeten sterker worden gestimuleerd. Momenteel is echter een totaal andere trend zichtbaar, vrijwel alles wordt verpakt in plastic en andere materialen worden volledig uit de markt gedrukt.	De ambitie om overbodig plastic gebruik terug te dringen wordt gesteund. Hiervoor zijn de afgelopen jaren ook de nodige stappen gezet. Bijna alle branches hebben een plan opgesteld voor het terugdringen van het verpakkingmateriaal en zijn deze plannen aan het uitvoeren. Daarnaast zijn er transitieagenda's opgesteld voor onder meer de kunststofketen waarvan preventie een belangrijk onderdeel is. Binnenkort zal het kabinet een reactie geven op deze agenda's, waarbij ook ingegaan wordt op de aanpak van overbodige verpakkingen/wegwerpproducten. Onlangs heeft de Europese Commissie een voorstel gepubliceerd voor het verbieden van bepaalde plastic producten. Dit wordt het kader voor een gerichte aanpak van eenmalige verpakkingen.	Nee
3	7	Ballonnen en ballonlinten worden nog steeds veel op het strand aangetroffen. Nederland voert hiervoor een ontmoedigingsbeleid. Maatregelen worden echter aan lagere overheden overgelaten die deze naar eigen inzicht al dan niet kunnen nemen. Er is geen landelijk beleid. Zelfs de brandgevaarlijke wensballon wordt niet verboden. Mocht er al sprake zijn van een dalende trend, dan is dat met name te danken aan maatschappelijke druk en niet aan overheidsbeleid. Er is geen sprake van handhaving, terwijl elke opgelaten ballon direct bijdraagt aan zwerfvuil.	Een aanpak met vrijwillige acties door gemeenten is effectiever dan een landelijk verbod. Gemeenten kunnen er namelijk voor zorgen dat het oplaten van een ballon niet wordt toegestaan of wordt ontmoedigd. Daarmee wordt voorkomen dat er door ballonnen zwerfvuil ontstaat. De gemeenten zijn voorzien van informatie over alternatieven voor het oplaten van ballonnen en informatie over de gevolgen van ballonnen die in het milieu terecht komen. Via een enquête bij gemeenten is gekeken naar het effect van de verstrekte informatie. Het grootste deel van de gemeenten heeft hierop actie ondernomen.	Nee
3	8	Er is nog geen begin van beleid om deze bron van vervuiling aan te pakken.	Zie het antwoord op deelzienswijze 3.6 en 3.7.	Nee
3	9	Niet apart benoemd in de top 10 zijn industriële plastic pellets. Deze worden veelvuldig aangetroffen op stranden, maar met name in de buurt van plastic producerende- en plastic verwerkende bedrijven gaat het hier om hoge concentraties. Met name in de Westerschelde zijn door Plastic Soup Foundation hoge concentraties aangetroffen. Er bestaat geen overheidsbeleid om verspreiding van pellets in het maritieme milieu tegen te gaan. Kans op verspreiding van pellets bij overslag en productie is geen onderdeel van afgegeven milieuvergunningen, met als consequentie dat er niet wordt gecontroleerd en gehandhaafd op pelletverlies.	In de kamerbrief over microplastics van 4 juni 2018 (Tweede Kamer, 2017–2018, 30872, nr. 219) geeft de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat aan dat zij het initiatief van de Europese kunststofproducerende bedrijven volgt om te voorkomen dat pellets in het milieu terechtkomen (Clean Sweep). Daarnaast verkent Nederland in OSPAR-verband welke maatregelen regionaal kunnen worden genomen om plastic pellets in het milieu tegen te gaan.	Nee

Reg nr.	Sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing tekst
3	10	In het document wordt aandacht besteed aan microplastics. Terecht wordt gesteld dat het aannemelijk is dat het aandeel van microplastics in het zwerfvuil toe zal nemen als gevolg van afbraak (pagina 44). Tegelijk wordt erkend dat er geen beleid is op het terugdringen van microplastics. Slechts wordt als maatregel vermindering van microplastics in cosmetica en schoonmaakmiddelen genoemd (pagina 46). Microplastics worden weliswaar apart genoemd in het huidige Regeerakkoord, maar dit is nog niet omgezet in concrete wetgeving. Daarbij bestaat het gevaar dat een eventueel verbod uitsluitend betrekking heeft op het verbieden van plastic scrubdeeltjes en niet op de aanwezigheid van andere microplastics in verzorgings- en schoonmaakproducten. Een groot gemis in het ontwerp is dat geen enkele maatregel wordt genoemd of aangekondigd voor het terugdringen van microplastics in/uit met name: verf, textiel, kunstgras en autobanden.	De kamerbrief van de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat over microplastics van 4 juni 2018 (Tweede Kamer, 2017–2018, 30872, nr. 219) benoemt de maatregelen en acties om de emissies van microplastics te reduceren. Dit betreft microplastics uit onder andere uit autobanden, kleding en textiel, verf en cosmetica. Daarbij merkt zij op dat effectieve maatregelen op Europees niveau genomen moeten worden en een lange adem zullen vergen.	Nee
3	11	Nanoplastics worden in het geheel niet benoemd in het document, terwijl zij potentieel de grootste bedreiging vormen voor een GMT. Nanoplastics kunnen hersenschade en gedragsafwijkingen bij vissen veroorzaken. Nanoplastics in algen worden gegeten door watervlooiën die op hun beurt voedsel zijn voor vissen. Zo verplaatsen de minuscule plastic deeltjes zich door de gehele voedselketen	Met betrekking tot micro- en nanoplastics wordt, mede naar aanleiding van een briefadvies van de Gezondheidsraad, gewerkt aan verbeterde meet- en risicobeoordelingsmethoden in zoet- en zoutwater. Zie de kamerbrief van de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat over microplastics van 4 juni 2018 (Tweede Kamer, 2017–2018, 30872, nr. 219).	Nee
3	12	Het ontwerp benadrukt (pagina 44) dat speciale aandacht geboden is voor rivierafval en dat rivieren een grote bron van vervuiling zijn. Om vervolgens te constateren dat er een gebrek aan kennis bestaat en meer onderzoek nodig is. De Plastic Soup Foundation participeert samen met Stichting De Noordzee en IVN in het project Schone rivieren (www.schonerivieren.org) en de eerste zwerfvuiltellingen onderstrepen dat we inderdaad te maken hebben met een bron van grote vervuiling. Er hoeft in principe niet meer kennis te worden gegenereerd alvorens maatregelen kunnen worden genomen.	Inspreker constateert terecht dat het nemen van maatregelen voor het terugdringen van zwerfvuil in de rivieren niet hoeft te wachten op de resultaten van verder onderzoek. Er worden dan ook al diverse maatregelen uitgevoerd. Zo is de ophaalregeling voor zwerfvuil van Rijkswaterstaat uitgebreid van alleen de Maas naar alle stroomgebieden. Dat geldt ook voor het samenwerkingsverband schone rivieren. Daarnaast worden er door diverse partijen pilots uitgevoerd met nieuwe technieken om zwerfvuil uit het rivierwater te halen. Voorbeelden zijn de Great Bubble Barrier en Port Waste Catch. Tot slot, zet Nederland zich ook via internationale riviercommissies in voor het terugdringen van zwerfvuil in de rivieren. Overigens werkt Rijkswaterstaat naast de rijkswateren ook aan opruimen van zwerfvuil langs de rijkswegen en aan preventie (in algemene zin). Zie ook de antwoorden op deelzienswijzen 3.4 en verder.	Nee
3	13	In deel I staat dat de actuele verspreiding van zwerfvuil op de Noordzee wordt bijgehouden aan de hand van de OSPAR methode, waarbij op vier referentiestranden over een afstand van 100 meter al het afval wordt geregistreerd. De vier referentiestranden mogen niet door het publiek worden schoongemaakt, maar wij verwachten dat dit wel gebeurt. Steeds meer mensen maken er een gewoonte van om afval van het strand te halen. Dat is een goede ontwikkeling. Maar ook de referentiestranden worden goedbedoeld opgeruimd, en verstoren dan de tellingen. In het ontwerp Mariene Strategie deel I staat niets over de kans dat de metingen worden vertekend door opruimen van afval door passanten, waardoor een veel te rooskleurig beeld ontstaat.	Het is inderdaad mogelijk dat het schoonmaken van de stranden door het publiek van invloed is op monitoringsresultaten en de beoordeling van de milieutoestand. Deze problematiek is bekend. In OSPAR-verband wordt dit besproken en wordt nagedacht over oplossingen. Dit punt wordt meegenomen bij de actualisatie van het monitoringprogramma (Mariene Strategie deel 2 in 2020).	Nee

Reg nr.	Sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing tekst
3	14	Ten aanzien van de zeebodem moet bij een GMT sprake zijn van een significante afname van de hoeveelheid afval. We kennen geen methode die dat meet op het Nederlandse deel van de Noordzee.	Op dit moment zijn er inderdaad nog geen gegevens om een trend te kunnen bepalen voor afval op de zeebodem. Er is alleen een momentopname gemaakt. In OSPAR-verband wordt momenteel gewerkt aan een nieuwe methodologie voor zeebodem-afval, die gebaseerd is op de Litter Analyst. Dit is een methode die op dit moment succesvol gebruikt wordt om trends in het strand-afval te bepalen. Zie de factsheet Zeebodemaafval (D10C1).	Nee
3	15	Het ontwerp Mariene Strategie (deel 1) blinkt wat descriptor 10 betreft uit in een niet onderbouwde positieve verwachting van de toekomst. Een belangrijk uitgangspunt wordt op pagina 26 verwoord: "Als voor negatieve effecten van menselijke activiteiten op het ecosysteem onvoldoende of onvolledig bewijs is, maar wel redelijke grond voor twijfel, past Nederland het voorzorgbeginsel toe." De Plastic Soup Foundation constateert dat het voorzorgbeginsel wat betreft het terugdringen van zwerfvuil via aanpak bij de bron nauwelijks wordt toegepast. Welbeschouwd is er tot nu toe slechts één wettelijke maatregel genomen, voortvloeiend bovendien uit een Europese verplichting, en die betreft het verbieden van de gratis lichtgewicht plastic tas. Maatregelen op basis van vrijwilligheid leveren (structureel) te weinig op en zonder wettelijke maatregelen zijn er geen sancties mogelijk.	Zie het antwoord op deelzienswijze 3.2	Nee
4	1	Tot nu is Nederland in de uitvoering van de KRM tekort geschoten. Daardoor is de Goede Milieutoestand (GMT) na 10 jaar implementatie van de KRM voor veel descriptoren nog niet behaald. Dit terwijl de Noordzeenatuur in de toekomst nog extra onder druk komt te staan, door o.a. klimaatverandering, de uitrol van Wind op Zee en toenemende ruimtedruk. De Kaderrichtlijn Mariene Strategie en de daaruit voortkomende ecologische randvoorwaarden bieden de noodzakelijke handvatten om de Noordzeenatuur en menselijk gebruik in balans te brengen. Insprekers geloven dat het kan, maar hiervoor moet wel een forse stap verder worden gezet door beleid uit te voeren, en waar nodig uit te breiden en aan te scherpen.	Het vigerende programma van maatregelen (Mariene Strategie deel 3 uit 2015) heeft ten doel de goede milieutoestand voor 2020 binnen bereik te brengen. Een deel van de maatregelen is al uitgevoerd, voor de rest is de uitvoering nog in voorbereiding of gaande. Het kan een tijd duren voordat de effecten van maatregelen zichtbaar worden, bijvoorbeeld vanwege de responstijd van het ecosysteem. Ook is er soms eerst nog onderzoek nodig om de goede milieutoestand goed te kunnen omschrijven. Dat voor bepaalde descriptoren de goede milieutoestand nog niet gehaald is of nog niet bepaald kan worden, wil daarom niet zeggen dat het beleid niet voldoet. Bij de evaluatie en actualisatie van het programma van maatregelen in 2021 wordt opnieuw bekeken of het huidige (aanvullende) beleid nog voldoende is om de goede milieutoestand te bereiken. Daarbij wordt ook rekening gehouden met ontwikkelingen, zoals klimaatverandering, windenergie op zee en een toenemende ruimtelijke druk. Vooralsnog wordt ervan uitgegaan dat het huidige maatregelenprogramma voldoende is om de goede milieutoestand te behalen. Daarnaast deelt Mariene Strategie deel 1 de zorgen die de inspreker heeft ten aanzien van ontwikkelingen die op de middellange termijn op de Noordzee afkomen.	Nee
4	2	De Noordzee moet hoog op de politieke agenda. Dit gezien de enorme investeringen rond de uitrol van Wind op Zee, de uitdagingen die er liggen om natuurdoelen te bereiken en andere grote veranderingen die de Noordzee de komende tijd te wachten staan.	Het Rijk, bedrijfsleven, NGO's, onderzoeksinstituten en andere belanghebbenden bij de Noordzee werken samen aan de Strategische Agenda Noordzee 2030 en bijbehorende Uitvoeringsprogramma. De Mariene strategie deel 1 vormt hiervoor het milieukader voor een gezonde zee met een duurzaam gebruik.	Nee

Reg nr.	Sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing tekst
4	3	en regiegroep Noordzee is nodig voor integraal en toekomstbestendig Noordzeebeleid. Vertegenwoordigers vanuit verschillende ministeries kunnen integraal en toekomstbestendig Noordzeebeleid waarborgen, dat recht doet aan de belangen van Noordzeesectoren en de Noordzeenatuur. Goede governance en samenwerking is hierbij cruciaal. Dit vraagt om voldoende capaciteit en regie rondom besluitvorming, begeleid door een wetenschappelijke Noordzeecommissie. Goede samenwerking kan voorkomen dat natuur sluitpost wordt van de grootschalige veranderingen op de Noordzee.	Zie het antwoord op deelzienswijze 4.2. In de Strategische Agenda Noordzee 2030 wordt ook ingegaan op de regie en governance van de Noordzee. De minister van IenW is hiervoor de coördinerend bewindspersoon en primair aanspreekbaar voor het integrale Noordzeebeleid.	Nee
4	4	Een duidelijke kennisagenda met concrete onderzoeksvragen is in ieders belang. Beschreven wordt dat er nog veel kennisvragen beantwoord moeten worden voorafgaand aan de actualisatie van deel II en III (pagina 54). Vanuit het NZ2030 proces, is een Joint Fact Finding proces gestart, waarbij met alle Noordzeesectoren de belangrijkste kennisvragen rondom Noordzeeontwikkelingen geïnventariseerd worden. Insprekers adviseren de inventarisatie en beantwoording van de kennisvragen in beide processen op elkaar af te stemmen. Hierbij is (financiering voor) goed geborgd en onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek nodig om de essentiële kennisvragen te beantwoorden.	In het kader van Strategische Agenda Noordzee 2030 wordt ook een kennisagenda opgesteld. Hiervoor is een Kennistafel in het leven geroepen. Ook de kennisvragen uit Mariene Strategie deel 1 krijgen in deze kennisagenda een plek. Bij het opstellen ervan zijn de belanghebbenden actief betrokken.	Nee
4	5	Insprekers maken zich grote zorgen over de conclusie dat voor 8 van de 11 descriptoren de GMT niet is behaald (!), maar dat voor de periode 2018-2024 het bestaande beleid blijkbaar wel voldoet. Voor slechts 2 descriptoren (D6, integriteit van de zeebodem en D10, zwerfvuil) wordt continuering van het aanvullend beleid van 2012 nodig geacht en voor 1 descriptor (D1, biodiversiteit) is aanvullend beleid wellicht 'mogelijk'. Volgens de insprekers is voor het behalen van de GMT juist een aanzienlijke extra inspanning vereist. Het niet formuleren van aanvullend beleid botst volgens ondergetekenden ook met het voorzorgsprincipe, waarvan wordt gesteld dat het 'actief' zou moeten worden toegepast (pagina 21). Insprekers verzoeken het beleid waar nodig aan te passen en te verhelderen op welke manier dit gebeurt.	Zie het antwoord op deelzienswijze 4.1.	Nee

Reg nr.	Sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing tekst
4	6	Benthische habitats – D1 (biodiversiteit), D6 (integriteit van de zeebodem). In de Noordzee wordt nog een zeer klein deel van de zeebodem daadwerkelijk beschermd. Er wordt nu verwezen naar een netwerk van beschermde gebieden. Echter, momenteel zijn slechts voor de kustzone beheerplannen geïmplementeerd. En dat terwijl gesteld wordt dat de Nederlandse Noordzeebodem nog steeds substantieel verstoord is (pagina 6). Hoewel ondergetekenden onderschrijven dat “Nederland belangrijke stappen heeft gezet om de meest waardevolle gebieden van het mariene ecosysteem te beschermen” (pagina 6), zijn aanvullende stappen nodig. De beschermingsplannen voor de offshore gebieden (Klaverbank, Friese Front, Doggersbank, Centrale Oestergronden) zijn eerder vastgesteld door de minister van het voorgaande kabinet, en internationale afstemming is inmiddels ook in een gevorderd stadium. De insprekers verzoeken daarom dringend om deze processen af te ronden, zodat beschermingsmaatregelen daadwerkelijk gaan gelden en bijdragen aan het behalen van de GMT voor de betreffende descriptoren. Insprekers zijn van mening dat anders de GMT zeker niet bereikt zal worden.	Over de voorstellen voor Doggersbank, Klaverbank, Friese Front en Centrale Oestergronden vindt overleg plaats met andere (Noordzee)landen met het oog op de visserijbelangen van die landen op de voorgestelde beschermde gebieden. Dit overleg moet leiden tot gezamenlijke aanbevelingen aan de Europese Commissie conform artikel 11 van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid over te treffen visserijmaatregelen tegen bodemberoering. De Europese Commissie is exclusief bevoegd tot het treffen van visserijmaatregelen.	Nee
4	7	Visgemeenschap, inclusief commerciële vissoorten - D1 (biodiversiteit), D3 (commerciële vis, schaal- en schelpdieren). De GMT is nog niet gehaald. De vooruitgang in het aantal commerciële visbestanden dat voldoet aan de GMT toont aan dat huidig beleid werkt. Belangrijk is wel dit nu ook te realiseren voor commercieel minder belangrijke soorten, en uiteindelijk zelfs niet-commerciële soorten. Hiervoor is het van belang dat er een goed gemengd visserijbeleid komt, wat mogelijk verder gaat dan het GVB. ICES geeft de afgelopen jaren handreikingen voor door te komen met opties voor gemengd visserijbeleid. De implementatie van het pakket aan maatregelen blijft achter, zoals de uitvoering van het Actieplan Haaien en Roggen. Ook blijven het verbeteren van migratiemogelijkheden in het kader van de KRW opgave voor herstel trekvisbestanden en de realisatie van de natuurdoelen voor Natura 2000 en KRM-gebieden op zee achter. De visbestanden zijn nog lang niet allemaal op MSY niveau. Dit aspect is ook belangrijk voor gebieden waarmee uitwisseling plaatsvindt, zoals de Waddenzee.	Het GVB heeft tot doel om MSY voor alle commerciële visbestanden te bereiken. Dit heeft effect gehad, met veel commerciële visbestanden gaat het goed. De maatregelen die genomen worden in het kader van het GVB hebben ook een positieve invloed op commercieel minder belangrijke soorten. Zo helpt bijvoorbeeld het selectiever vissen tevens de commercieel minder belangrijke soorten, doordat ze minder worden bijgevangen. Daarnaast is in het (concept) meerjarenplan Noordzee opgenomen dat voor niet-commerciële soorten beheermaatregelen worden vastgesteld op basis van wetenschappelijk advies of (indien onvoldoende wetenschappelijke informatie beschikbaar is) het voorzorgsprincipe. Op deze manier wordt er stapsgewijs toegewerkt naar een gemengd visserijbeleid. Om de vismigratiemogelijkheden te verbeteren zijn de afgelopen periode in het kader van de KRW een groot aantal belemmeringen voor vismigratie aangepakt. Ook de komende periode wordt hieraan gewerkt. In 2018 wordt bijvoorbeeld het Kierbesluit Haringvietsluizen uitgevoerd. Hiermee wordt een van de hoofdroutes voor migrerende vissoorten (zoals zalm en zeeforel) weer toegankelijk gemaakt. Dit komt ook de Natura 2000-doelen ten goede.	Nee
4	8	De beleidsmatige scheidslijn tussen de Waddenzee (KRW) en de Noordzee verhoudt zich niet tot de ecologische processen en migratiepatronen. Wijs daarom de Waddenzee ook aan onder de Kaderrichtlijn Mariene Strategie. Het behalen van de GMT voor vis in de aangrenzende gebieden van de Noordzee, zoals de Waddenzee, versterkt de visgemeenschappen in beide gebieden. De visstand in de kustwateren waaronder de Waddenzee bevindt zich op een historisch laag niveau. Actie om dit beeld te keren staat ook zo verwoord in het regeerakkoord (te komen tot goed visbeheer in de Waddenzee).	De richtlijn verplicht er niet toe de Waddenzee onder de werking van de KRM te brengen. Nederland heeft al bij de aanvaarding van de KRM in 2008 besloten om dit niet te doen. Dat geldt overigens ook voor de Oosterschelde en Westerschelde. De Waddenzee ligt aan de landzijde van de basiskustlijn en alle aspecten van de goede milieutoestand (ook voor de visstand) van het mariene milieu zijn in principe voldoende afgedekt door andere communautaire regelgeving. De Waddenzee valt namelijk al onder de werking van de KRW en is tevens aangewezen als Natura-2000 gebied op grond van de VR en/of HR. Daarnaast is ook het OSPAR-verdrag van toepassing. Het van toepassing verklaren van de KRM op de Waddenzee leidt daarom vooral tot een onnodige stapeling van regelgeving en genereert extra bestuurlijke en administratieve lasten. Dat neemt niet weg dat het (aanvullende) beleid voor de KRM direct of indirect ook positief zal bijdragen aan de visstand in de Waddenzee.	Nee

Reg nr.	Sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing tekst
4	9	Voedselwebben, D4. Ook de opgave die hiervoor is gesteld wordt niet gehaald. Beleid wordt niet uitgevoerd, kennis ontbreekt, maar vooral: maatregelen waar naar verwezen wordt zijn niet toereikend voor herstel. Dit vraagt om aanpassing van het huidige NL beleid en een grotere inspanning om de GMT wel te bereiken.	Het beschrijven van voedselwebben is zeer complex. Voedselwebben beperken zich namelijk niet alleen tot het Nederlands deel van de Noordzee. De relaties tussen alle onderdelen van het mariene voedselweb vormen één van de moeilijkst te beoordelen descriptoren van de KRM. Dit wordt daarom in regionaal en OSPAR-verband opgepakt. Overigens leveren ook het beleid en de maatregelen die uitgevoerd worden in kader van de andere descriptoren een positieve bijdrage aan de voedselwebben. Er worden dus wel degelijk acties ondernomen	Nee
4	10	Zeezoogdieren (D1C1). In het algemeen is het wel bereiken van de GMT voor de periode 2018-2024 te rooskleurig voorgesteld en niet gebaseerd op de feiten. Uit de factsheets blijkt juist dat kennis over abundantie, verspreiding en invloed menselijke factoren ontbreekt om de huidige status goed te kunnen beoordelen. Daarnaast is opgemerkt dat de leefgebieden van zeezoogdieren onder druk staan. Juist die leefgebieden zullen verder onder druk komen te staan door onder andere grootschalige wind op zee- projecten. Om de GMT voor zeezoogdieren te bereiken moet dus een grotere inspanning worden verricht dan nu voorgesteld.	Op regionaal Noordzeeniveau is voldoende kennis van verspreiding en aantallen zeezoogdieren. De dreiging van verlies aan habitat is de voornaamste reden dat de GMT voor zeezoogdieren niet gehaald wordt. De staat van instandhouding van beide soorten is namelijk (matig) ongunstig beoordeeld in de Habitatrichtlijnrapportage van 2013. In de Mariene Strategie deel I wordt aangegeven dat de kans bestaat dat de GMT verder onder druk komt te staan als gevolg van de Nederlandse en buitenlandse opgaven voor de ontwikkeling van duurzame energie op zee. Beter inzicht verkrijgen in de cumulatieve effecten van nieuwe windparken op het ecosysteem en meer specifiek op de populaties van zeezoogdieren is daarom van groot belang en geldt als één van de belangrijkste kennisopgaven (paragraaf 5.3).	Nee
4	11	D1, D6, D7, D11. Windoperators moeten worden verplicht natuurwaarden te ontzien en dienen zoveel mogelijk natuurversterkend te bouwen. Om ervoor te zorgen dat de negatieve ecologische effecten van windparken op zee worden geminimaliseerd is het noodzakelijk aanvullend beleid te formuleren dat innovatie stimuleert die gericht is op bijvoorbeeld het beperken van onderwatergeluid, of het beperken van slachtoffers onder vogels en vleermuizen. Ook dient rekening te worden gehouden met de hydrodynamische gevolgen van de grootschalige ontwikkeling van windparken en mogelijke energie- eilanden, inclusief de daar bijkomende zandverplaatsingen. Om de kansen te benutten die visserijvrije windparken op zee bieden voor herstel van onderwaternatuur, zoals schelpdierbanken, is beleid nodig dat marktpartijen aanzet hieraan mee te werken.	De Mariene Strategie deel 1 vormt het milieukader voor het bredere proces om samen met maatschappelijke partijen te komen tot een langetermijnstrategie voor de Noordzee (Strategische Agenda Noordzee 2030). Hierin worden de door de insprekers geconstateerde punten meegenomen. De mogelijke ecologische effecten van grootschalige aanleg van windparken en eventuele eilanden vragen hierbij nadrukkelijk aandacht. In de kavelbesluiten voor windparken worden voorwaarden gesteld om significante effecten van aanleg en operatie op het ecosysteem te voorkomen. In het Wozep (Wind op Zee Ecologisch Programma) wordt onderzoek gedaan naar de ecologische effecten van windenergie op zee en de effectiviteit van mitigerende maatregelen. Op grond van de resultaten uit dit onderzoek kunnen bij het uitgeven van nieuwe kavels de voorwaarden worden bijgesteld.	Nee

Reg nr.	Sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing tekst
4	12	Insprekers zetten vraagtekens bij de beoordeling van GMT voor descriptor 10. Belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen worden onvoldoende meegenomen. Feit is dat er steeds vaker opgeruimd wordt door particulieren en gemeenten zelf, terwijl gegevens over hoeveelheden afval die worden opgeruimd door gemeenten bijvoorbeeld niet worden meegenomen in de beoordeling.	Zie het antwoord op deelzienswijze 3.13	Nee
4	13	Ook wordt de effectiviteit van genomen maatregelen en beleid beperkt onderzocht. Een voorbeeld is de monitoring van doelen van de Green Deals Schone Stranden, Visserij en Scheepvaartafvalketen - de monitoring daarvan is matig. Door de monitoring van de Green Deals aan te scherpen kunnen resultaten beter inzichtelijk gemaakt worden en kan er bijgestuurd worden.	De doelstellingen van Green Deals worden dit jaar tussentijds geëvalueerd. Aanpassing vindt plaats bij de actualisatie van het programma van maatregelen in 2021 (Mariene Strategie deel 3). De Green Deals worden op twee aspecten gemonitord: I) de implementatie (welke/hoeveel partijen doen iets of werken mee aan specifieke acties; en welke acties worden concreet uitgevoerd) en II) de resultaten (door middel van de reguliere strandafval monitoring; soms aangevuld met specifieke Green Deal monitoring). In 2020 wordt het monitoringprogramma (Mariene Strategie deel 2) geactualiseerd. De zienswijze van de spreker wordt daarbij meegenomen.	Nee
4	14	Rivieren zijn een grote bron van zwerfvuil, helaas is er nog geen officieel monitoringsprogramma. We maken ons zorgen dat deze belangrijke bron onvoldoende inzichtelijk is en er dus ook geen concrete beleidsmaatregelen geformaliseerd kunnen worden. Insprekers verzoeken daarom een officieel monitoringsprogramma voor rivierenafval binnen de Kader Richtlijn Marien of Kader Richtlijn Water op te nemen.	In de kamerbrief van de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat over microplastics van 4 juni 2018 (Tweede Kamer, 2017-2018, 30872, nr. 219) staat dat in 2021 de eindresultaten worden verwacht van het TRAMP-project (Technologies for the Risk Assessment of MicroPlastics; Stichting Toegepast Wetenschappelijk Onderzoek, STW). Dit zal een verbeterde meet- en risicobeoordelingsmethoden opleveren voor micro- en nanoplastics in zoet- en zoutwater. De inzet voor de komende jaren richt zich op het ontwikkelen van een monitoringprogramma voor microplastics in zoet water. Dit monitoringprogramma wordt gebruikt om de toestand en trend van microplastics te evalueren.	Nee
4	15	D1 t/m D 11. De toetsing van cumulatieve effecten op de descriptor van de KRM van visserij, wind op zee en andere activiteiten is noodzakelijk en verplicht, onder meer bij het opstellen van passende beoordelingen en (strategische) milieueffect-rapportages voor visserij (GVB) - en algemene beheerplannen voor Natura 2000- en KRM-gebieden, en ten behoeve van de uitrol van wind op zee.	Cumulerende effecten van nieuwe windparken en andere menselijke activiteiten op het ecosysteem is één van de prioriteit van de KRM-kennis-programmering (zie paragraaf 5.3). Dit wordt de komende jaren verder uitgewerkt in kader van de Noordzeestrategie 2030. Effecten van nieuwe windparken worden getoetst met behulp van het Kader Ecologie en Cumulatie (KEC). Dit jaar is er een grote update van het huidige KEC. De achterliggende methodiek wordt door Nederland ook actief ingebracht in de samenwerking met andere Noordzeelanden op het gebied van cumulatie.	Nee

Bijlagen

I. Kennisgeving

KENNISGEVING ONTWERP ACTUALISATIE MARIENE STRATEGIE DEEL 1

Van vrijdag 2 maart tot en met donderdag 12 april 2018 kunt u een zienswijze geven over de ontwerp actualisatie Mariene Strategie deel 1. In deze kennisgeving leest u hoe u dat kunt doen.

Nederland moet in 2018 aan de Europese Commissie rapporteren over de toestand van het milieu in het Nederlandse deel van de Noordzee, de goede milieutoestand die we zouden willen bereiken, de milieudoelen voor een duurzaam gebruik van de Noordzee en indicatoren om de voortgang richting een gezonde Noordzee en een duurzaam gebruik te meten. Bij elkaar vormt dit deel 1 van de Nederlandse Mariene Strategie. Hiermee geeft Nederland uitvoering aan de Europese Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM). Ook in 2012 heeft Nederland over deze onderwerpen aan de Europese Commissie gerapporteerd; het betreft nu een actualisatie van die rapportage. De actualisatie gaat over de periode 2018 – 2024.

De actualisatie van de Mariene Strategie is gebaseerd op actuele internationale en nationale wetenschappelijke kennis. Partijen die betrokken zijn bij de Noordzee en er gebruik van maken zijn in de gelegenheid gesteld op een eerdere versie te reageren. Ook hebben deelnemers van het Overlegorgaan Infrastructuur en Milieu advies uitgebracht.

Ten opzichte van 2012 zijn er in de actualisatie Mariene Strategie deel 1 geen nieuwe doelen gesteld. Wel zijn de doelen waar mogelijk duidelijker omschreven. Deel 2 van de Nederlandse Mariene Strategie, het Monitoringprogramma, en deel 3, het Programma van maatregelen, worden geactualiseerd in respectievelijk 2020 en 2021.

Meer informatie over de zienswijzenprocedure en de inhoud van de ontwerp actualisatie Mariene Strategie deel 1 vindt u vanaf 2 maart 2018 op www.platformparticipatie.nl/marienstrategie.

UW ZIENSWIJZE IS WELKOM
Iedereen kan van vrijdag 2 maart tot en met donderdag 12 april 2018 een zienswijze kenbaar maken. We stellen het op prijs als u uw zienswijze toelicht met argumenten. Een zienswijze indienen kan op 3 manieren. U ontvangt altijd een ontvangstbevestiging.

DIGITAAL
Bij voorkeur ontvangen wij uw zienswijze via www.platformparticipatie.nl/marienstrategie. (U kunt uw zienswijze hier vanaf 2 maart 2018 indienen).

MONDELING
Bel tijdens kantooruren naar telefoonnummer 070 456 89 99.

POST
Directie Participatie
T.a.w. ontwerp actualisatie Mariene Strategie
Postbus 30316, 2500 GH Den Haag.

STUKKEN BEKIJKEN
Alle documenten staan vanaf vrijdag 2 maart 2018 op www.platformparticipatie.nl/marienstrategie. Op papier kunt u de stukken van vrijdag 2 maart tot en met donderdag 12 april 2018 tijdens reguliere openingstijden bekijken op de volgende plekken:

- **Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW)**
Rijnstraat 8, Den Haag (alleen op afspraak, telefoon 070 456 89 99).
- **Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV)**
Bezuidenhoutseweg 73, Den Haag.
- **Middelburg**
Rijkswaterstaat Zee en Delta, Poelendaelsingel 18.
- **Rijswijk**
Rijkswaterstaat Water, Verkeer en Leefomgeving, Lange Kleiweg 34.

Daarnaast zijn de stukken op alle **provinciehuizen** in Nederland in te zien.

VERVOLG
De zienswijzen worden beantwoord in een nota van antwoord. De nota van antwoord wordt bekendgemaakt als de Mariene Strategie deel 1 is vastgesteld. De huidige planning hiervoor is medio 2018. Heeft u een zienswijze ingediend, dan wordt u hierover door de Directie Participatie geïnformeerd.

VRAGEN
Heeft u na het inzien van de ter inzage gelegde stukken of het bezoeken van de websites nog vragen over het project? Voor meer achtergrondinformatie over het beleid en de uitvoering van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM) kunt u terecht op <https://www.noordzeeloket.nl/krm>. Voor inhoudelijke vragen over dit project kunt u het contactformulier op de website van het Noordzeeloket invullen of bellen met de Helpdesk Water via telefoonnummer 088 797 71 02, bereikbaar op werkdagen tussen 9.00 uur en 12.00 uur en tussen 13.00 uur en 16.30 uur.

Met vragen over de procedure kunt u terecht bij de Directie Participatie, telefoon 070 456 89 99.

II. Ambtshalve wijzigingen

Hoofdstuk	Onderwerp	Wijziging
alle	Geen	De gehele Mariene Strategie deel 1 is op kleine punten tekstueel en qua vormgeving verbeterd.
1	Totstandkomingsproces	De tekst is geactualiseerd en de resultaten van de terinzagelegging zijn toegevoegd.
2	Routekaart wind op zee 2030	Verwijzing naar de Kamerbrief over hoofdlijnen Routekaart wind op zee 2030 is toegevoegd.
2	Doorvaart van windparken	Verwijzing naar de Kamerbrief over doorvaart en medegebruik van windparken is toegevoegd.
2	Habitattypen van de Noordzee (tabel 1)	De indeling naar habitattypen is aangepast op basis van het Commissiebesluit 2017/848/EU
3	Verbod op plastic producten	Het voorstel van de Europese Commissie om bepaalde plastic producten te verbieden is toegevoegd.
Bijlage VIII	Alle factsheets	Waar nodig zijn missende verwijzingen naar bijbehorende doelen en gerelateerde factsheets toegevoegd, titels verduidelijkt, dubbele teksten verwijderd en tekstuele verbeteringen en verduidelijkingen doorgevoerd.
	Factsheet spreiding en ruimtelijke omvang fysieke verstoring (D6C2 en D6C3)	Enkele verduidelijkingen in bijschriften van figuren aangebracht en fouten in bijschriften en legenda's van figuren en in de tabellen hersteld
	Factsheet benthische habitats kwaliteit (BIS) (D6C3 en D6C5)	In figuur 1 twee missende gebieden toegevoegd (Noordzeekustzone en Vlakte van de Raan)
	Factsheet ruimtelijke omvang fysiek verlies (D6C1 en D6C4)	Correcte waarde voor bereikte waarde ingevuld (0,001%)
	Factsheets vervuilende stoffen (D8)	Verschillende titels, URL's en tabellen zijn aangepast, omdat in de ontwerpversie fouten stonden.
	Factsheet verontreinigende stoffen in eetbare weefsels (D9C1)	Correcte waarde voor Dioxine-TEQ ingevuld (0.78 pg TEQ/g)